

JALOLIDDIN RUMIY ILMIY MEROSINING PEDAGOGIK- TARBIYAVIY AHAMIYATI

RAXMONOV SUNNATILLO MAVLONOVICH

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti falsafa fanlari doktori (DSc),
professor*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Jaloliddin Rumi hayoti va ilmiy merosi ilmiy nuqtai nazardan o'rganilganligi aks ettirilgan. Jaloliddin Rumi asarlari ilmiy-pedagogik jihatdan tadqiqotchilar ijodiga katta ta'sir ko'rsatib, "Masnaviyi ma'naviy" asari xalqlar orasida keng tarqalgan. Jaloliddin Rumi hayoti va ijodiga bag'ishlangan turli tillardagi ilmiy tadqiqotlar mutafakkir ta'limotining asl mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Аннотация: В данной статье с научной точки зрения рассматривается жизнь и творчество Джалалиддина Руми. Произведение Джалаладдина Руми оказали большое влияние на творчество соискателей с научно-педагогической точки зрения, а особенно произведения «Маснавий манавий» была широко распространена среди народов. Научные исследования на разных языках, посвященные жизни и деятельности Джалалиддина Руми, служат раскрытию сути учения мыслителя.

Abstract: This article reflects the study of Jalaluddin Rumi's life and scientific heritage from a scientific point of view. Jalaluddin Rumi's works had a great influence on the creativity of researchers from a scientific and pedagogical point of view, and the work "Masnaviyi Ma'naviy" is widespread among peoples. Scientific research in different languages, dedicated to the life and work of Jalaliddin Rumi, serves to reveal the essence of the thinker's teachings.

Kalit so'zlar: Tasavvuf, tariqat, mavlaviya, "Ma'naviy masnaviy".

Ключевые слова: суфизм, тарикат, зикр, Мавлави, Маънави Маснави.

Keywords: Sufism, tarikat, dhikr, Mavlavi, Manavi Masnavi.

Yetuk tasavvuf namoyandalaridan bo‘lgan Jaloliddin Rumi (1207-1273 yy.) buyuk faylasuf, mutafakkir va mutasavvif salkam yigirma yetti ming baytdan iborat “Masnaviyi ma’naviy”ni, o‘ttiz ming baytga yaqin “Devoni Shams”ni yozgan shoir, mavlaviya tariqatining asoschisidir [1. B. 327-328].

Jaloliddin Rumiyni ilmiy va adabiy merosi g‘oyat katta bo‘lib, o‘zidan keyingi avlodlarga beshta muhim va qimmatbaho asarlarini qoldirgan. Bular:

“Devoni kabir”, “Devoni Shamsi Tabriziy”, “Devoni Shamsul Haqoyiq” degan nomlar bilan mashhur bo‘lgan, g‘azal va ruboiylardan iborat asar;

“Masnaviyi ma’naviy” nomli yigirma besh ming baytdan tashkil topgan bebaho axloqiy-tarbiyaviy asar;

“Ichindagi ichindadir” (“Fiyhi ma fiyhi”) – Mavlononining suhbatlaridan iborat tarbiyaviy asar;

“Mavoizi majolisi sab’a” – Rumiyni yetti o‘git va pand-nasihatlarini qamrab olgan bebaho asar;

“Maktubot” – Mavlononining turli davrlarda zamondoshlariga yozgan maktublaridan tuzilgan to‘plam kabi asarlardir.

Jaloliddin Rumiyni yana bir eng buyuk ilmiy merosi yuqorida tilga olingan olti daftardan iborat tasavvufiy-tarbiyaviy majmua bo‘lgan “Masnaviyi ma’naviy” asaridir. Ushbu shoh asar serma’no va jozibali baytlari sabab barcha kishilar qalbidan joy olgan asardir. “Masnaviyi ma’naviy” qariyb o‘n yildan ko‘proq vaqt davomida yozilgan bo‘lib, Jaloliddin Rumi vafotidan oldin ya’ni 1269-yilda yozib tugatilgan.

“Masnaviyi ma’naviy” asarining buyukligi yana shundaki, bugungi kunga qadar mazkur memurga bir yuz ellikdan ortiq sharhlar yozilganligidadir [3. B. 81]. Shuningdek, “Masnaviyi ma’naviy” asari musulmon olamida eng ko‘p o‘qiladigan va e’tiborga molik kitobdir. Rumi “Masnaviy”si bilan tanishgan kitobxon, hayot mohiyatini tushunadigan, o‘z-o‘zini anglagan, muomala qilish madaniyatini egallagan, har bir masalaga insof va adolat nuqtai nazaridan yondashadigan, vijdon nima, yolg‘on va rost nima, or-nomus nima, halol va harom nima – bularning hammasini bir-biridan ajrata oladigan, hayotda yomonlikka boshlovchi hatti-harakatlardan voz kechadigan va

yaxshilikka boshlovchi amallarni bajaradigan shaxs bo‘lib yetishadi. Bunday ma‘nan shakllangan insonlar jamiyatning, millatning yuzi, g‘ururi, obro‘-e‘tibori hisoblanadi.

“Masnaviyi ma‘naviy” asarida mutafakkir Sharq xalqlari og‘zaki ijodining noyob durdonalaridan hikoyalar tarzida ko‘plab namunalar hamda, Qur‘oni karim oyatlari va hadislardan dalillar keltiradi. “Masnaviyi ma‘naviy” asari, inson tafakkurini o‘zgartiruvchi, yuksak ma‘naviy-axloqiy tarbiyani tarannum etuvchi muhim manbadir. Shuningdek, “Masnaviyi ma‘naviy” asarida mutafakkir, ma‘naviy-axloqiy tarbiyaga oid qarashlarni targ‘ib etishda hamda insonlar orasidagi muloqot, munosabat va voqealarni tasvirlashda fe‘l atvoriga mos ravishda ramziy qushlar (lochin, o‘rdak, g‘oz, tovuş, zog‘, xo‘roz, chumchuq, qarg‘a, to‘tiqush) va hayvonlarni (tuya, arslon, quyon, bo‘ri, tulki, chumoli, ho‘kiz, sigir, mushuk) tasvirlab, pedagogik-tarbiyaviy xulosalar bergan. Shuningdek, joy nomlarini ko‘rsatishda Shom, Iroq, Samarqand, Buxoro, Hindiston, Hirot, Turkiston, Chin, Damashq kabi shaharlardan mohirona foydalangan.

“Masnaviyi ma‘naviy” asari Qur‘oni karim va hadis ma‘nolarini o‘zida jamlagan bo‘lib, unda inson hayoti bilan bog‘liq barcha masalalar badiiy uslubda bayon etilgan. Asarda ikki yuz yetmishdan ortiq hikoya va yuzlab pandu nasihatlar joy olgan bo‘lib, yetti yuz oltmish o‘rinda Qur‘oni karim oyatlaridan iqtiboslar keltirilgan, yetti yuz qirq besh o‘rinda esa hadislardan foydalanilgan.

Alisher Navoiy o‘zining “Mahbub ul-qulub” asarida Jaloliddin Rumi va uning ijodi, so‘z san‘ati borasida fikr yuritib, qalam ahlini uch guruhga ajratadi va Jaloliddin Rumiyni birinchi toifaga mansub shoirlardan, deb hisoblaydi: “... Yana qoyili Masnaviyi ma‘naviy, g‘avvosi bahri yaqin (aniq ilmdagi g‘avvos) Mavlono Jaloliddin, ya‘ni Mavlaviy Rumiydurki, maqsadlari nazmdan asrori ilohiy adosi va ma‘rifati namutahoniy imlosidin o‘zga yo‘qdur”, deb e‘tirof etadi. Shuningdek, Navoiy o‘z qarashlari orqali Jaloliddin Rumi o‘zining barcha asarlarida yeru ko‘kning sohibi bo‘lmish Ollohi karimni va uning zamindagi xalifasi Hazrati insonni ulug‘laydi deb, mutafakkir shaxsining ma‘rifatparvarlik fazilati borasida ta‘rif keltiradi [4. B. 24-25].

Jaloliddin Rumi o‘z asarlarida inson tabiati va ichki olamini tadqiq etadi. Insonning nafs va xulqi natijasida kelib chiqishi mumkin bo‘lgan yomonliklarni tahlil

etib, bulardan qutulish yo‘llarini bayon etadi. Jaloliddin Rumiylar inson kamoloti uchun kurashuvchi shaxs sifatida maydonga chiqib, asarlarida insonni o‘zligini anglashga undaydi. Yomonlikdan nafratlanish va qiladigan yaxshiligidan faxrlanishga o‘rgatadi. Rumiylar mohiyatni dengiz ichidagi durga o‘xshatadi va inson narsa-hodisalarning o‘z mohiyatini anglagan sari o‘zini, o‘zligini anglay boshlaydi, deydi. O‘zini anglagan kishi baxtli kishidir. O‘zlikni anglash qalb orqali amalga oshadi. Shuningdek, o‘zligini anglagan kishining ruhi uning tanasini yo‘lga soladi, deb e’tirof etadi [7. B. 97].

Jaloliddin Rumiylar asarlarining pedagogik-tarbiyaviy salobati shundaki, u barcha uchun yagona bo‘lgan g‘oyani ilgari surib, e’tiqodni, niyat va ishlarning pokligini tarannum etganidadir. Mavlono Jaloliddin Rumiylar o‘zining barcha qarashlarida Yaratganing oldida barcha tengligini targ‘ib qiladi. Shuningdek, Rumiylarning adabiy faoliyati pedagogik-tarbiyaviy mushohadakorlikga asoslangan bo‘lib, dunyo ulug‘vorligidan qat’i nazar “Sen o‘zingni kichik sanashni bas qil, sen yura oladigan bir olamsan”, deb insonning qadr-qimmatini birinchi o‘ringa olib chiqadi.

Jaloliddin Rumiylarning ajoyib sifatlaridan biri, u boshqalarni o‘zi bosib o‘tmagan yo‘ldan yurishga undamaydi. Shuningdek, Rumiylar qarashlari yuksak ma’naviy mazmunga ega bo‘lib, undagi g‘oyalar irqi, millati va dinidan qat’i nazar, insonni yuksak axloq sohibi bo‘lishga chorlaydi. Inson qalbiga boruvchi barcha yo‘llarni birlashtiradi va azaliy mohiyatlarni kashf etib, insoniyatni bag‘rikenglik va ma’naviy komillik sari yetaklaydi [8. B. 59].

Jaloliddin Rumiylarning merosining pedagogik-tarbiyaviy ahamiyati shaxs ma’naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishida muhim o‘rin egallaydi. Uning ijodiy faoliyati asosini insonni to‘g‘ri yo‘lga boshlash, ilm o‘rganish, nafsni yengish, sabrli bo‘lish kabi tasavvufiy qoidalar tashkil etadi. Mutafakkir jamiyatning taraqqiyotini ma’naviy-axloqiy komillikda ko‘rgani bois kishilarni ma’naviy komillik sari eltuvchi o‘ziga xos qarashlarni ilgari suradi. Shuningdek, mutafakkir asarlarida ilgari surilgan g‘oya va qarashlar, ifodalangan ma’no va mazmuniga ko‘ra muayyan tartib bilan joylashtirilsa, komil insonni tarbiyalaydigan maxsus axloq kitobi vujudga keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Алишер Навоий. Насойим ул-муҳаббат. Мукамал асарлар тўплами. 17-жилд. –Тошкент: Фан, 2001.
2. Мавлоно Жалолиддин Румий. Методик-библиографик қўлланма. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007.
3. Махмаджонова М.Т. Философия Джалолуддина Руми. – Таджикистан: Душанбе, 2007.
4. Алишер Навоий. Маҳбуб ул-қулуб. Мукамал асарлар тўплами. 14-жилд. –Тошкент: Фан, 1998.
5. Ҳаққул И. Тасаввуф ва шеърят. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1991. – Б. 150.
6. Бертельс Е.Э. Навои и Аттар. Суфизм и суфийская литература. - Москва: Наука, 1965. – С. 420.
7. Г.Избуллаева. Жалолиддин Румий шахси ва илмий меросини ўрганишнинг педагогик асослари. – Тошкент: Фан, 2015.
8. Жалолиддин Румий. Ичиндаги ичиндадур. Тошкент: “ЁЗУВЧИ” нашриёти, 1997.